

Styre: Fakultetsstyret ved Det juridiske fakultet
Styresak: 17/22
Møtedato: 1.2.2022
Journalnummer: 2022/1550

INNSPILL TIL FORSKNINGSRÅDETS PORTEFØLJEPLAN DEMOKRATI, STYRING OG FORNYELSE

Forskningsrådet reviderer sine porteføljeplaner som skal legge grunnlaget for fremtidige investeringer og utlysninger. Porteføljene har hvert sitt porteføljestyre, med ansvar for å prioritere midler og sikre effekt av forskningen, gi råd og bidra til forsknings- og innovasjonspolitikken innen sitt ansvarsområde. Eirik Holmøyvik er nytt medlem i [porteføljestyret Demokrati, styring og fornyelse](#).

Høsten 2021 sendte UiB innspill til de tre faglig orienterte porteføljeplanene Humaniora og samfunnsvitenskap, Naturvitenskap og teknologi og Livsvitenskap. Fakultetet bidro med innspill til [Humaniora og samfunnsvitenskap](#). Forskningsrådet har nå åpnet innspillsrunden til de [12 tematiske porteføljeplanene](#) og UiB skal sende innspill til samtlige. Fakultetet skal bidra med innspill til fire av porteføljeplanene [Muliggjørende teknologier](#), [Velferd, kultur og samfunn](#), [Energi, transport og lavutslipp](#), [Global utvikling og internasjonale relasjoner](#). I tillegg har fakultetet fått ansvar for å koordinere UiB sitt innspill til porteføljeplanen [Demokrati, styring og fornyelse](#).

Koordineringsarbeidet består i å koble innspillene fra Det juridiske fakultet med de tre andre fakultetene som har meldt sin interesse for å komme med innspill til planen: Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Det psykologiske fakultet og Det humanistiske fakultet.

Porteføljeplanen Demokrati, styring og fornyelse beskriver områder som ligger tett opp mot kjernen av rettsvitenskapelig forskning. Hovedmålet med innspillet fra fakultetet er å synliggjøre rettsvitenskapens rolle i temaområdet og legge til rette for at rettsvitenskapen i større grad kan stå i sentrum av tverrvitenskapelig og tverrsektoriell utforskning av demokratiets forutsetninger og rammer i en stadig mer kompleks nasjonal og global kontekst.

Porteføljeplanen har blitt drøftet i møte med akademisk ansatte ved fakultetet som er tett på tematikken og utkastet til innspill er i stor grad basert på deres muntlige og skriftlige innspill. Videre er innspillet drøftet i Forskningsutvalget i møte 18. januar 2022. Endringene som kom fram i møtet er inkludert i siste utkast av innspillet som er vedlagt denne saken.

Fakultetets innspill til de andre porteføljeplanene vil bygge på de generelle punktene i dette innspillet og bli presentert for FU og Fakultetsstyret ved senere anledning som orienteringssak.

Forslag til vedtak:

Fakultetsstyret godkjenner innspillet til Forskningsrådets porteføljeplan Demokrati, styring og fornyelse med de endringene og tilføysene som kom frem i møtet.

Karl Harald Søvig
dekan

Øystein L. Iversen
fakultetsdirektør

RAA/IMU 20/1 2022

Vedlegg:

1. Innspill til porteføljeplanen Demokrati, styring og fornyelse (DEMOKRAT)

Innspill til Forskningsrådet porteføljeplan Demokrati, styring og fornyelse

Kap 1 Fremtidsblikk

Det bes ikke om innspill til dette kapittelet

Kap 2 Porteføljens omfang

Det bes ikke om innspill til dette kapittelet

Kap 3 Investeringsmål

Er investeringsmålene (samfunns mål og brukermål) i tråd med de forventninger dere har til denne tematiske porteføljen?

Porteføljeplanen demokrati, styring og fornyelse beskriver områder som ligger tett opp mot kjernen av rettsvitenskapelig forskning. Rettsvitenskapelig forskning handler i stor grad om å forstå og analysere systemene for gjeldende regulatoriske rammer, de samfunnsmessige rettsstatlige verdier og strukturer og jussen som styringsverktøy. Det kreves rettsvitenskapelige avklaringer av gjeldende rett før rettsvitenskapen også kan innta en mer eksplorativ rolle, der forskningsspørsmålene videreutvikles fra «rettssystemet slik det er» til «hva er hensiktsmessige rammer for omstilling mot et bærekraftig samfunn og hvordan, med hvilke insentiver, kan disse rammene utvikles».

Rettsvitenskapelig tenkning om hvilke rettslige rammer som fins og hvilke som er mulige må inkluderes på tvers av prioriteringene i denne planen for at man skal kunne oppnå forventede virkninger og samfunnseffekter. I rettsvitenskapen er det ofte kort vei fra forskningsresultater til anvendelse av kunnskapen. Dette henger sammen med at rettsvitenskapelige funn om hva som er gjeldende rett og hvilke endringer som er mulige, peker på praktiske løsninger som lar seg operasjonalisere i etablerte samarbeidsflater med privat og offentlig sektor.

Den faglige tyngden og strukturene for ønsket måloppnåelse er på plass i de rettsvitenskapelige miljøene, men vil ikke komme til nytte så lenge beskrivelse av tema og prioriteringer treffer skjevt i forhold til rettsvitenskapens vesen.

UiB forventer at planen skal synliggjøre rettsvitenskapens rolle i temaområdet, og at det legges til rette for at rettsvitenskapen i større grad kan stå i sentrum av tverrvitenskapelig og tverrsektoriell utforskning av demokratiets forutsetninger og rammer i en stadig mer kompleks nasjonal og global kontekst.

Men forventningene blir ikke innfridd på en tilfredsstillende og adekvat måte i utkastet. Grunnen til dette er så vidt vi kan se først og fremst knyttet til definisjonen av samfunnsmålene og at rettsvitenskapen blir forstått og kommunisert som en underdisiplin av samfunnsvitenskapen. Styrkene i rettsvitenskapen, for eksempel når det gjelder å avklare mulighetsrommet for nye tiltak burde vært løftet frem. Koblingen til praksisfeltet og bredden av sektorer som er karakteristisk for rettsvitenskapen burde også vært anerkjent og brukt som en utgangsposisjon i planen.

1. **Samfunnsmålene** slik de er definert i denne porteføljen fremmer innovasjon som løsning på samfunnsutfordringene (mål 1, s. 5). Betegnelser som «effektiv ivaretagelse» (mål 3, s. 5) og «kunnskapsbasert utvikling» (mål 5, s. 5) fremstilles som selvfølgeligheter for å oppnå trygge, inkluderende samfunn. Rettsvitenskapens særlige rolle er å sette spørsmålstegn ved det som her legges til grunn for den ønskede samfunnseffekten. Aktuelle problemsstillinger ville vært: Hvilke utfordringer og betenkeligheter oppstår som følge av teknologisk innovasjon, for

eksempel i forhold til personvern og hvorfor; hvordan kan en sikre effektiv ivaretagelse av sentrale verdier og regler ved bruk av nye teknologiske og andre løsninger; og hvordan forankre kunnskap og utvikling i strukturene for styring av et demokrati? Med gjeldende innfallsvinkel på samfunnsmålene vil man kunne gå glipp av grunnleggende rettsvitenskapelige problemstillinger som vil være av betydning for opprustingen av samfunnet for omstillingsprosesser.

2. **Rettsvitenskap som eget vitenskapsområde.** Porteføljen forvalter forskningsmuligheter for rettsvitenskapen, men uten en eksplisitt anerkjennelse av rettsvitenskapen som et selvstendig vitenskapsområde, begrenses rettsvitenskapens avgjørende rolle for fremtidig kunnskapsutvikling. Porteføljepåen nevner juss, juridisk forskning og rettsvitenskap noen få ganger, gjerne i oppsummeringer av perspektiver og kunnskapsområder som kan bidra til å løse problemområdene i prioriteringene. Den overfladiske omtalen peker på at det i styringsdokumentene trengs en dypere forståelse av rettssystemets og rettsvitenskapens rolle og potensiale i utviklingen av løsninger på samfunnsproblemer og utvikling av samfunnsinstitusjoner og strukturer som kan håndtere samfunnsproblemer på en mer effektiv og målrettet måte, og med opprettholdelse av rettsstatlige verdier. Som i porteføljepåen for humaniora og samfunnsvitenskap omtales rettsvitenskap også i denne påen som en underdisiplin av samfunnsvitenskapen: «Hovedtyngden er innenfor samfunnsvitenskap, særlig statsvitenskap, sosiologi, økonomi, medievitenskap og juss, samt tverrfaglige områder som samfunnssikkerhet, planfag og innovasjon» (s. 2). Det at rettsvitenskap er klassifisert som en faggruppe under samfunnsvitenskap i Norsk inndeling i vitenskapsdisipliner bør ikke stå i veien for at dette vitenskapsområdet, som er vesensforskjellig fra samfunnsvitenskapene i metodisk tilnærming, får et klarere rolle i planlegging av investeringer.

Brukermålene er en oppfølging av Forskningsrådets strategi innenfor fagområdet. Har påen de riktige brukermålene?

Brukermålene treffer arbeidsmåter i rettsvitenskapen godt, men det blir ikke tatt høyde for kostnadene for enkeltforskeren og for forskningsmiljøet ved å jobbe i skjæringspunktet akademia og samfunn. I evalueringen av rettsvitenskapelig forskning (JUREVAL) blir effekten av den rettsvitenskapelige forskningen for samfunnet oppfattet som ekstraordinær. Med bred aktivitet i ledelse av utvalg og komiteer og som eksperter i større og mindre tverrfaglige og tverrsektorielle prosjekter bidrar rettsvitere til oppfyllelse av samfunnsoppdraget på tvers av rettsområder og samfunnssektorer.

Men tett kobling til lovgiving, krever høy grad av objektivitet og nøytralitet. Til forskjell fra både naturvitenskapelig og samfunnsvitenskapelig forskning, kan rettsvitenskapelig kunnskap ofte brukes nokså direkte inn i styring og har slik et maktspekt det er viktig å være bevisst i alle faser av forskningen. Det er derfor avgjørende at rammene for rettsvitenskapelig forskning legger til rette for at ulike interesser kan balanseres. Brukermedvirkningen kan ikke på noen som helst måte være førende for hvilke interesser eller grunnverdier som skal gis prioritet.¹

¹ Innspill FU, 18.1.2022

At rettsvitenskapen skal ha effekt på samfunnet er ikke avhengig av prosjektinnvilgelse. Måloppnåelse av at «innsikt og kunnskap fra forskningen tas i bruk på de ulike samfunnsarenaene og sektorer – og i forskning og fagmiljøene selv» (s. 5), skjer uavhengig finansieringssystemet. Men høy måloppnåelse på dette punktet koster. Når rettsvitenskapens særlige bidrag ikke synliggjøres, kan man litt for lett tenke på bidrag fra rettsvitere som en konsulenttjeneste, ofte trukket inn i slutten av prosjekter med teknologisk fokus for å si noe om *hva sier gjeldende rett*. Dette gir begrenset kunnskap og vil være til ulempe for å nå nevnte brukermål.

Kap 4 Prioriteringer

Faglige og teknologiske prioriteringer

Har vi foretatt de rette faglige og teknologiske prioriteringene for denne porteføljen?

Det er positivt at det er ønskelig å styrke juridiske og økonomiske fag i planen. Juridiske fag bør gjennomgående omtales som **rettsvitenskap**.

Er det faglige eller teknologiske prioriteringer som bør vektlegges tyngre, erstattes eller legges til?

Synergiene mellom rettsvitenskap, økonomiske fag og realfag bør etterspørres eksplisitt for å unngå at omstillingsprosesser i offentlig sektor avgrenses fra de omliggende strukturene. Omstilling krever utvikling av styringssystem og former. Store omveltninger knyttet til blant annet energikilder og teknologisk utvikling og næringslivets rolle for bærekraftig utvikling, gjør at man må legge større vekt på markedet og samhandling med markedsstrukturene i systemtenkningen. Regelproduksjon skjer ikke bare ved myndighetene og i offentlig sektor, men også i stor grad i næringslivet og privat sektor, ofte i samarbeid med myndighetene. Det er derfor viktig å se på hvordan juridiske og økonomiske systemer virker sammen for å møte samfunnsutfordringene. Det er også relevant å gå inn i de basale reguleringsstrukturene i offentlig sektor for å undersøke i hvilke sammenhenger og situasjoner nyre reguleringer lages, og hvilken reell effekt disse har.

Tematiske prioriteringer

Har vi foretatt de rette tematiske prioriteringene for denne porteføljen?

Rettsvitenskap må settes i sentrum av kunnskapsutviklingen om offentlig forvaltnings evne til å møte store samfunnsutfordringer og kriser. Dersom ikke de gjeldende rettslige rammene og mulighetene blir klarlagte, vil potensialet til innovative ideer fremstå som svært usikkert. De faglige og tematiske prioriteringene må derfor åpnes opp både for tradisjonell rettsvitenskap med rettsdogmatisk metodikk som arbeidsredskap og grensesprengende rettsvitenskap der metodologi, teorier og bidrag til løsninger på samfunnsutfordringer utforskes tverrvitenskapelig. Innfallsvinklene er overlappende og må sees i sammenheng for hensiktsmessig levering til planens prioriteringer og mål:

- Den rettsvitenskapelige grunnaktiviteten handler om å fastlegge hva regler går ut på og forstå og forklare prinsipper i rettssystemet «slik de er». Klargjøring og identifikasjon av gjeldende rett er ikke en tilbakeskuende oppgave, men en dynamisk øvelse der både lovfestet og ulovfestet rett er i stadig endring og utvikling for å adoptere også internasjonale regelsystem, som menneskeretter og EU-rett i rask utvikling. Dette er en oppgave for rettsvitere som må anvende rettsdogmatisk metode i analysen av rettskildebildet. Mangel på rettsforskning om viktige samfunnsstrukturer og overnasjonale regler av betydning for den norske konteksten, kan lede til uklarhet, men også urett, som vi har opplevd iblant annet i NAV-skandalen og reinsdriftsaken.
- Rettsvitenskapen kan også brukes til å bygge nye systemer for å legge grunnen for samfunnsutviklingen i bestemte retninger. Innenfor planens temaområde kan juridisk

innovasjon beskrives som rettsvitenskapelig forskning som skaper handlingsrom for omstilling mot bærekraft i offentlig forvaltning, krisehåndtering og teknologisk utvikling. Da rettsvitenskapen i stor grad handler om styring og rammer, blir bidrag fra rettsvitenskapelig forskning for ofte ansett som en «kontrollinstans», snarere enn et selvstendig forskningsbidrag der blant annet samfunnsverdier, lovstrukturer, personvern og rettssikkerhet er innbakt i en overgripende innfallsvinkel. Disiplinen er fremoverlent og progressiv og kan, med de rette rammene, bidra til å stimulere til innovasjon og/eller sette grenser for den der det trengs.

Er det tematiske prioriteringer som bør vektlegges tyngre, erstattes eller legges til?

De tematiske prioriteringene bør åpne opp for forskning på forutsetningene for omstilling i offentlig sektor og bærekraftig utvikling og kan for eksempel inkludere:

- Juridiske og økonomiske rammeverk for offentlig styring
- Rettslige rammer for omstilling, fornying og innovasjon
- Åpenhet om det faktiske beslutningsgrunnlaget i offentlig sektor
- Hensiktsmessige insentiver for endring

Retten har som formål å påvirke og styre menneskelig adferd gjennom påbud og forbud og sanksjonssystem, men også gjennom etablering av arenaer for handling og samhandling, investeringer m.m. og ved etablering av institusjoner og statlige, overstatlige og private organisasjoner m.m. Rettsvitenskapen analyserer de grunnleggende strukturene og prinsippene for rettssystemet, hva gjeldende rett går ut på og hvordan systemet best kan utformes for å realisere samfunnsmessige mål og samtidig opprettholde verdier som personlig frihet, rettssikkerhet og demokrati. Det er behov for forskning på de grunnleggende mekanismene i offentlig sektor for å forstå hvordan de rettslige og økonomiske systemene virker. Herfra kan veien videre være å utvikle strukturer som kan bidra til løsningsbildet på de komplekse samfunnsutfordringene.

Prioriterte anvendelsesområder

Har vi prioritert de rette anvendelsesområdene for resultatene fra prosjektene i denne porteføljen?

Se svar på spørsmål om brukermålene.

Er det prioriterte anvendelsesområder som bør vektlegges tyngre, erstattes eller legges til?

Med henvisning til Forskningsrådets strategi der det på s. 22 påpekes at «Velfungerende Fol-systemer forutsetter godt samspill mellom høyere utdanning på den ene siden og forskning og innovasjon på den andre» vil vi understreke behovet for en tydeliggjøring av relevansen av god utdanning i utviklingen av kvalitet i forskningen. Blant annet har profesjonselementet i jusutdanningen bidratt til at relevansen for samfunnet og for forskningen er tett koblet i måten vitenskapelig ansatte arbeider. Gode rettslige løsninger kan bare utvikles av bredt orienterte jurister med god kunnskap om f.eks. alminnelig forvaltningsrett, folkerett og annen internasjonal rett.

Strukturelle prioriteringer

Har vi fremhevet de rette strukturelle prioriteringene for denne porteføljen?

Rettsvitenskapelig forskning, som beskrevet under punkt 3, må synliggjøres gjennomgående som et vitenskapsområde med selvstendig utviklet metode for å legge til rette for tverrfaglig aktivitet med rettsvitenskapelige problemstillinger i sentrum. Dette vil være hensiktsmessig om vi skal nå politiske

målsetninger i Langtidsplanen om å utvikle bærekraftige samfunn (innovativ tenkning om regler og rammer), effektive offentlige tjenester (lovens muligheter og begrensinger), hav og industrielle teknologier (internasjonale regler om planering, resirkulering, nedskalering av eldre installasjoner (olje gass) og installering av nye (havvind) og kobling juss og økonomi), muliggjørende teknologier (immateriell rett og personvern) og demokratisk utvikling (menneskerettigheter, komparativ rettsforskning, domstolsforskning).

Fornyelse og innovasjon i offentlig sektor må sees i lys av og utvikles med utgangspunkt i regulatoriske rammer.

Er det strukturelle prioriteringer som bør vektlegges tyngre, erstattes eller legges til?

En strukturell utfordring er rollen som rettsvitenskapen får i tverrvitenskapelige og tverrsektorielle samarbeid. Det rettsvitenskapelige bidraget får ofte en birolle for å dekke et kunnskapsbehov som andre definerer. Dette er en rolle rettsvitenskapen har vansker med å ta og ha. Når spørsmålene og rammene er utformet av empirisk funderede vitenskapsdisipliner, blir det ikke tatt hensyn til rettsvitenskapens særlige posisjon i skjæringspunktet mellom vitenskap og politikk. Rettsvitenskapen kan for eksempel ikke gå inn i et prosjekt som er finansiert av en aktør som på en eller annen måte kan nyte godt av reguleringer som utvikles eller endres på grunnlag av kunnskapsutviklingen i prosjektet. Da mister rettsvitenskapen sin legitimitet. Når de nødvendige rammebetingelsene for nøytralitet ikke ligger til grunn, vil forskningsbidraget kunne oppfattes som et interesseavhengig konsulentbidrag. Uten rettsvitenskapelig involvering i rammene for forskningen er det fare for at ikke de riktige forskningsetiske vurderingene blir tatt og at verdien av rettsvitenskapelig forskning går tapt.²

Prioriteringer i forhold til EUs rammeprogram Horisont Europa

Har vi fått frem denne-porteføljens viktigste prioriteringer når det gjelder EUs rammeprogram og annet internasjonalt samarbeid?

Det må være en hensiktsmessig balanse mellom nasjonal og internasjonal forskning. For rettsvitenskapen er det ikke nødvendigvis oppbyggende at de nasjonale satsingene skal kvalifisere til konkurranse på internasjonale arenaer. Forskningen innen rettsvitenskap er ofte er nasjonal og nordisk rettet og/eller grunnforskning uten nødvendigvis å være grensesprengende, og som derfor ofte ikke kan finansieres gjennom internasjonale utlysninger. Det kan være grunn til å peke på at all grensesprengende forskning må bygge på kunnskap om hvor grensene faktisk går og at nasjonalstaten har suverenitet til å trekke grenser som bygger på nasjonale verdiprioriteringer. Rettsvitenskapelig klargjøring av hvor grensene faktisk går er derfor helt avgjørende for å kunne bevare og forsvare en nasjonal og/eller nordisk identitet som er kjent for åpenhet og stor tillit til offentlige myndigheter.

Er det prioriteringer i forholdet til EU eller annet internasjonalt samarbeid som bør vektlegges tyngre, erstattes eller legges til?

Er det andre prioriteringer som bør vektlegges tyngre eller legges til?

Her bør relevante departementers prioriteringer tas med. Vi etterlyser særlig mer konkrete innspill fra justisdepartementet.

² Innspill FU, 18.1.2022

Kap 5 Tiltak

Er tiltakene i porteføljeplanen egnet til å nå investeringsmålene til denne porteføljen? Begrunn gjerne svaret.

Er det tiltak dere savner i planen eller tiltak som bør tas ut?

Kap 6 Forventede resultater, virkninger og effekter

Er de forventede resultater, virkninger og effekter av denne porteføljen realistiske?

Er det resultater, virkninger og effekter dere savner i planen eller noen som bør tas ut?

I dette avsnittet bør rettsvitenskap omtales spesifikt nettopp fordi virkninger og effekter av forskningen er sterk, og mest sannsynlig sterkere enn samfunnsvitenskapen generelt.

Virkninger: Måten resultatene i forskning blir brukt varierer mellom fagfelt og rettsvitenskap er i en særlig posisjon her. For eksempel er det å lede lovutvalg et ledd i karrieren for mange rettsvitere og det gir også stor anerkjennelse blant kolleger. I utvalg jobber man med å operasjonalisere kunnskapsfronter fra mange ulike disipliner til tiltak som kan gjennomføres politisk. Fagfellesskapets anerkjennelse av utvalgsarbeid som en del av den faglige aktiviteten sier noe om rettsvitenskapens brede nedslagsfelt der virkning for forskersamfunnet og virkninger for brukere utenfor forskersamfunnet er sammenfallende.

Samfunnseffekter: Rettsvitenskap har stor effekt på lovutforming, rettssystemet og samfunnsstrukturer. Anerkjennelse av dette bør ligge til grunn i revidering av porteføljeplanen.

Kap 7 Finansiering

- Det bes ikke om innspill til dette kapittelet

Øvrige kommentarer

Har dere andre kommentarer til porteføljeplanen?

Vi ber om at det gjøres en omskriving på s. 2-3 i porteføljeplanen under overskriften *Tema*:

Setningen «Porteføljens temaer er knyttet til problemstillinger innenfor demokrati, styring og forvaltning, samfunnssikkerhet, makroøkonomi, juridiske problemstillinger og forskning på innovasjon og samfunnsutvikling», foreslås endret til «Porteføljens temaer er knyttet til forskning innenfor innovasjon og samfunnsutvikling, og reiser både juridiske og makroøkonomiske problemstillinger innenfor demokrati, styring, forvaltning og samfunnssikkerhet». Dette for å unngå at rettsvitenskapen ikke fremstår som et «vedheng».